Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 30ής Ιουνίου 2016 [1]

Υπόθεση C-243/15

Lesoochranárske zoskupenie VLK
κατά
Obvodný úrad Trenčín
[αίτηση του Najvyšší súd Slovenskej republiky
(Ανωτάτου Δικαστηρίου της Σλοβακικής Δημοκρατίας)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Περιβάλλον — Σύμβαση του Άαρχους — Διοικητική διαδικασία αδειοδοτήσεως έργου — Αίτηση ενώσεως η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος για αναγνώρισή της ως μέρους στη διαδικασία — Ολοκλήρωση της διοικητικής διαδικασίας πριν από τη λήψη αποφάσεως επί της αιτήσεως — Δικαστική προστασία κατά της αποφάσεως — Αποτελεσματική δικαστική προστασία»

I – **Εισαγωγή**

1. Η υπόθεση της κύριας δίκης που προκάλεσε την προκειμένη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θυμίζει είτε τα εμπνευσμένα από δικαστικές υποθέσεις έργα του Φραντς Κάφκα, ιδίως το διήγημα «Ενώπιον του Νόμου», είτε, από άλλη οπτική γωνία, τον Δον Κιχώτη.

2. Στο διήγημα του Κάφκα, ο πολίτης που διεκδικεί το δίκαιό του εμποδίζεται χωρίς καμία εξήγηση να εισέλθει στο δικαστήριο, έως ότου πεθαίνει από εξάντληση. Αντιθέτως ο Δον Κιχώτης επιμένει να μάχεται ανεμόμυλους αντί να επιδοθεί σε πιο ορθολογικές δραστηριότητες.

3. Και η μη κυβερνητική οργάνωση Lesoochranárske zoskupenie VLK (Ένωση για την προστασία των δασών VLK, στο εξής: LZ) αγωνίζεται να της παρασχεθεί δικαστική προστασία από τα σλοβακικά δικαστήρια, χωρίς να το έχει κατορθώσει μέχρι σήμερα. Αντί της αρχικής της επιλογής, της συστήνεται να ασκήσει άλλο ένδικο βοήθημα, του οποίου όμως η προθεσμία ασκήσεως έχει ήδη παρέλθει. Εξάλλου το σφάλμα ενδέχεται να μην οφείλεται στο σλοβακικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, αλλά στο γεγονός ότι η LZ, καίτοι έχει λάβει τις σχετικές συστάσεις, επιμένει στην αρχική της πορεία αντί να αλλάξει κατεύθυνση εγκαίρως.

4. Το Δικαστήριο καλείται να αποσαφηνίσει αν η δικονομική διαμόρφωση της συλλογικής προσφυγής κατά τη σλοβακική διοικητική δικονομία συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνει το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Επισημαίνεται ότι οι επίμαχες σλοβακικές διατάξεις δεν είναι καταρχήν κατακριτέες. Ωστόσο η εφαρμογή τους

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

χρήζει ιδιαίτερης προσοχής στην κύρια δίκη προκειμένου, αφενός, να αποφευχθεί το παράδοξο του Κάφκα και, αφετέρου, να αποτραπούν παράλογες καταστάσεις όπως αυτές που περιγράφει ο Θερβάντες. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο δύναται μόνο να παράσχει στα εθνικά δικαστήρια στοιχεία σχετικά με τις εφαρμοστέες βασικές αρχές, όμως η τελική λύση πρέπει να δοθεί από τα ίδια.

5. Εξάλλου, το άρθρο 47 εφαρμόζεται μόνο για την επιβολή των δικαιωμάτων και ελευθεριών που εγγυάται το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια πρέπει να εξεταστεί προκαταρκτικώς το ζήτημα αν μια ένωση η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος όπως η LZ δύναται να επικαλεσθεί αυτά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες.

6. Σε σχέση με ορισμένες διαδικασίες συμμετοχής του κοινού, θεσπίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο της εφαρμογής της Συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος[2] (στο εξής: Σύμβαση του Άαρχους), ο θεσμός της συλλογικής προσφυγής για συγκεκριμένες διαδικασίες αδειοδοτήσεως[3]. Ωστόσο οι εν λόγω ρυθμίσεις δεν καταλαμβάνουν την προκειμένη περίπτωση.

7. Υπό το φως της Συμβάσεως του Άαρχους και των γενικών αρχών που διέπουν την επίκληση του δικαίου της Ένωσης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, οι οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος δύνανται, εντούτοις, να προκαλέσουν την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης με άλλα μέσα, πέραν της ρητώς ρυθμιζόμενης συλλογικής προσφυγής. Ειδικά όσον αφορά την προκειμένη υπόθεση, ανάλογη νομική θέση συνάγεται επίσης άμεσα από τη Σύμβαση του Άαρχους.

II – **Νομικό πλαίσιο**

Α – *Διεθνές δίκαιο*

8. Αφετηρία για τον προσδιορισμό της νομικής θέσεως των ενώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο της Ένωσης αποτελεί η Σύμβαση του Άαρχους. Το άρθρο 1 της Συμβάσεως του Άαρχους καθορίζει τους σκοπούς της Συμβάσεως ως εξής:

«Προκειμένου να συμβάλει στην προστασία του δικαιώματος κάθε ατόμου από τις παρούσες και μελλοντικές γενεές να ζει σε περιβάλλον κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία του, κάθε μέρος εξασφαλίζει τα δικαιώματα της πρόσβασης σε πληροφορίες, της συμμετοχής του κοινού στη λήψη αποφάσεων και της πρόσβασης στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας Συμβάσεως.»

9. Αναφορά στις περιβαλλοντικές ενώσεις γίνεται στο πλαίσιο του ορισμού των εννοιών «κοινό» και «ενδιαφερόμενο κοινό» στο άρθρο 2, σημεία 4 και 5, της Συμβάσεως. Σύμφωνα με τους εν λόγω ορισμούς νοούνται ως

«4. “[…] κοινό”, ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, οι ενώσεις, οργανισμοί ή ομάδες τους.

2 — ΕΕ 2005, L 124, σ. 4, εγκριθείσα με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

3 — Οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17). Βλ., συναφώς, απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289).

5. “[…] ενδιαφερόμενο κοινό”, το κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από τη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον, ή έχει συμφέρον από αυτές· για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί που προωθούν την περιβαλλοντική προστασία και πληρούν οποιεσδήποτε προϋποθέσεις κατά το εθνικό δίκαιο θεωρείται ότι έχουν συμφέρον.»

10. Το άρθρο 6 της Συμβάσεως του Άαρχους επιβάλλει τη συμμετοχή του κοινού σε αποφάσεις που αφορούν ορισμένες δραστηριότητες. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται πτυχές της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, ορίζει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διαδικασίας ως εξής:

«Κάθε μέρος:

α) εφαρμόζει τις διατάξεις του παρόντος άρθρου όσον αφορά αποφάσεις για το κατά πόσον θα επιτρέπονται προτεινόμενες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι·

β) σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο, εφαρμόζει επίσης τις διατάξεις του παρόντος άρθρου σε αποφάσεις για προτεινόμενες δραστηριότητες που δεν απαριθμούνται στο παράρτημα Ι, οι οποίες δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Για τον σκοπό αυτόν, τα μέρη καθορίζουν σε κάθε περίπτωση κατά πόσον η εν λόγω προτεινόμενη δραστηριότητα υπόκειται σε αυτές τις διατάξεις […]»

11. Το άρθρο 9 της Συμβάσεως του Άαρχους περιέχει κανόνες σχετικά με τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής σε περιβαλλοντικές υποθέσεις. Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου αφορά τις διαδικασίες οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο συμμετοχής του κοινού, η παράγραφος 3 εφαρμόζεται σε σχέση με οποιεσδήποτε άλλες περιβαλλοντικές αποφάσεις ενώ η παράγραφος 4 περιέχει ορισμένες αρχές που διέπουν τη διαδικασία:

«(2) Κάθε μέρος, στο πλαίσιο της εθνικής του νομοθεσίας, εξασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό:

α) που έχει επαρκές συμφέρον, ή εναλλακτικά·

β) το οποίο ισχυρίζεται προσβολή δικαιώματος, σε περίπτωση που η διοικητική δικονομία ενός μέρους το απαιτεί ως προϋπόθεση,

διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή/και άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα που καθορίζεται διά νόμου, προκειμένου να προσβάλει την ουσιαστική και τυπική νομιμότητα οποιασδήποτε απόφασης, πράξης ή παράλειψης που υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 6 και, σε περίπτωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3, άλλων σχετικών διατάξεων της παρούσας Συμβάσεως.

Τι είναι αυτό που συνιστά επαρκές συμφέρον και προσβολή δικαιώματος προσδιορίζεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου και σύμφωνα με τον στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας Συμβάσεως. Για τον σκοπό αυτόν, κρίνεται επαρκές για τον σκοπό του στοιχείου α′, το συμφέρον οποιουδήποτε μη κυβερνητικού οργανισμού ο οποίος πληροί τις απαιτήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 2, παράγραφος 5. Οι εν λόγω οργανισμοί θεωρείται επίσης ότι έχουν δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν για τον σκοπό του στοιχείου β′.

Οι διατάξεις της παρούσας παραγράφου 2 δεν αποκλείουν τη δυνατότητα προκαταρκτικής διαδικασίας επανεξέτασης ενώπιον διοικητικής αρχής και δεν επηρεάζουν την απαίτηση να εξαντληθούν οι διαδικασίες διοικητικής επανεξέτασης πριν από την προσφυγή σε διαδικασίες δικαστικής επανεξέτασης, σε περίπτωση που υφίσταται η εν λόγω απαίτηση βάσει του εθνικού δικαίου.

(3) Επιπλέον, και υπό την επιφύλαξη των διαδικασιών επανεξέτασης που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2, κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, σε περίπτωση που πληροί τα τυχόν κριτήρια που καθορίζονται στο εθνικό του δίκαιο, το κοινό διαθέτει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες, προκειμένου να προσβάλει πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές, οι οποίες συνιστούν παράβαση διατάξεων του εθνικού του δικαίου σχετικά με το περιβάλλον.

(4) Επιπλέον, και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 1, οι διαδικασίες που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2 και 3 προβλέπουν κατάλληλη και αποτελεσματική επανόρθωση, συμπεριλαμβανομένων προσωρινών μέτρων, όπως ενδείκνυται, και είναι αμερόληπτες, δίκαιες, έγκαιρες και μη απαγορευτικά δαπανηρές.

[…]»

Β – *Το δίκαιο της Ένωσης*

1. Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

12. Διατάξεις προς εφαρμογή ορισμένων πτυχών της Συμβάσεως του Άαρχους στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης περιέχει η οδηγία ΕΠΕ[4].

13. Στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας ΕΠΕ παρέχεται ο ορισμός της εννοίας «ενδιαφερόμενο κοινό»:

«δ) “κοινό”: ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα καθώς και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, οι ενώσεις, οι οργανώσεις και οι ομάδες αυτών·

ε) “ενδιαφερόμενο κοινό”: το κοινό το οποίο θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί ή του οποίου διακυβεύονται συμφέροντα από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον που αναφέρονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2. Για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις οι οποίες καθορίζονται από το οικείο εθνικό δίκαιο θεωρούνται ότι έχουν συμφέροντα.»

14. Το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ περιέχει ρύθμιση σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, η οποία σε μεγάλο βαθμό ταυτίζεται με τη ρύθμιση του άρθρου 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους και προστέθηκε επίσης με την οδηγία 2003/35:

«(1) Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σύμφωνα με τ[ην] εθνική έννομη τάξη τους, το ενδιαφερόμενο κοινό:

α) που έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά·

β) που υποστηρίζει ότι επέρχεται προσβολή δικαιώματος, εάν αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση από το διοικητικό δικονομικό ή διαδικαστικό δίκαιο ενός κράτους μέλους,

έχει πρόσβαση σε μια διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικώς, προκειμένου να αμφισβητήσει την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού.

4 — Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε εσχάτως από την οδηγία 2014/52/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Απριλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 124, σ. 1).

(2) […]

(3) Τα κράτη μέλη καθορίζουν τι αποτελεί επαρκές συμφέρον και τι προσβολή δικαιώματος, με σταθερό στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Προς τούτο, το συμφέρον κάθε μη κυβερνητικής οργάνωσης που πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 1 παράγραφος 2, θεωρείται επαρκές για τους σκοπούς του στοιχείου α′ του παρόντος άρθρου. Οι οργανώσεις αυτές θεωρείται επίσης ότι έχουν δικαιώματα που μπορούν να προσβληθούν, για τους σκοπούς του στοιχείου β′ της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου.

(4) […]».

2. Προστασία περιβάλλοντος

15. Η οδηγία για τους οικοτόπους[5] προβλέπει τον καθορισμό ζωνών διατηρήσεως, των λεγόμενων τόπων κοινοτικής σημασίας. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, επιβάλλει την εκ των προτέρων εκτίμηση σχεδίων τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά τους τόπους αυτούς.

«Κάθε σχέδιο, μη άμεσα συνδεόμενο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.»

16. Σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας για τους οικοτόπους, η ανωτέρω διάταξη ισχύει και για τις περιοχές που χαρακτηρίσθηκαν ως ζώνες προστασίας πτηνών με βάση τις διατάξεις της οδηγίας για την προστασία των πτηνών[6].

Νομοθεσία της Σλοβακικής Δημοκρατίας

17. Κατά το άρθρο 14 του νόμου 71/1967 περί διοικητικής διαδικασίας (Správny poriadok), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης:

«(1) Μέρος στη διαδικασία είναι το πρόσωπο του οποίου τα δικαιώματα, τα έννομα συμφέροντα ή τις υποχρεώσεις αφορά η διαδικασία, ή του οποίου τα δικαιώματα, τα έννομα συμφέροντα ή οι υποχρεώσεις μπορούν να θιγούν άμεσα από την απόφαση· μέρος στη διαδικασία είναι επίσης το πρόσωπο που διατείνεται ότι τα δικαιώματα, τα έννομα συμφέροντα ή οι υποχρεώσεις του μπορούν να θιγούν άμεσα από την απόφαση, και τούτο μέχρις αποδείξεως του εναντίου.

(2) Μέρος στη διαδικασία είναι επίσης το πρόσωπο στο οποίο ειδικός νόμος αναγνωρίζει την ιδιότητα αυτή.»

5 — Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε προσφάτως από την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

6 — Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε προσφάτως από την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

18. Το άρθρο 250b, παράγραφοι 2 και 3, του κώδικα πολιτικής δικονομίας (Občiansky súdny poriadok), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης (στο εξής: OSP), περιέχει, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες διατάξεις, οι οποίες σχετίζονται με το προδικαστικό ερώτημα:

«(2) Αν ασκηθεί προσφυγή από πρόσωπο το οποίο ισχυρίζεται ότι η απόφαση διοικητικού οργάνου δεν του κοινοποιήθηκε καίτοι έπρεπε να θεωρηθεί μέρος στη διαδικασία, το δικαιοδοτικό όργανο εξετάζει την ορθότητα του ισχυρισμού αυτού και διατάσσει το διοικητικό όργανο να κοινοποιήσει στο εν λόγω μέρος τη διοικητική απόφαση και, εν ανάγκη, να αναστείλει την εκτέλεσή της. Το διοικητικό όργανο δεσμεύεται από την απόφαση του δικαιοδοτικού οργάνου. Μετά την κοινοποίηση, το διοικητικό όργανο καταθέτει τον φάκελο στο δικαιοδοτικό όργανο για την έκδοση αποφάσεως επί της προσφυγής. Αν, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, μετά την εκτέλεση της δικαστικής εντολής για την κοινοποίηση της διοικητικής αποφάσεως, ασκηθεί προσφυγή, το διοικητικό όργανο ενημερώνει αμελλητί το δικαιοδοτικό όργανο.

(3) Το δικαιοδοτικό όργανο ενεργεί σύμφωνα με την παράγραφο 2 μόνον εφόσον δεν έχει παρέλθει προθεσμία τριών ετών από την έκδοση της μη κοινοποιηθείσας στον προσφεύγοντα αποφάσεως.»

III – **Τα πραγματικά περιστατικά και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως**

19. Με κοινοποίηση της 18ης Νοεμβρίου 2008, η LZ ενημερώθηκε για την κίνηση διοικητικής διαδικασίας στο πλαίσιο της οποίας επρόκειτο να ληφθεί απόφαση σχετικά με τη χορήγηση άδειας στην ανώνυμη εταιρία Biely potok, a.s. (στο εξής: BPAS) για την κατασκευή περιφράξεως σε έκταση κείμενη εκτός σχεδίου πόλεως. Το έργο συνδεόταν με τη σχεδιαζόμενη επέκταση του καταφυγίου εντός του οποίου η BPAS εκτρέφει ελάφια σε εκτάσεις ευρισκόμενες μέσα σε προστατευόμενη φυσική περιοχή (ΠΦΠ) την οποία η Σλοβακική Δημοκρατία χαρακτήρισε ως ζώνη προστασίας κατά τις διατάξεις της οδηγίας για την προστασία των πτηνών και ως ζώνη κοινοτικού ενδιαφέροντος κατά την έννοια της οδηγίας για την προστασία των οικοτόπων στο δίκτυο NATURA 2000.

20. Η LZ ζήτησε να ανασταλεί η διαδικασία αδειοδοτήσεως και να εξετασθεί από το αρμόδιο Υπουργείο Περιβάλλοντος της Σλοβακικής Δημοκρατίας ως προκαταρκτικό ζήτημα το κατά πόσον χωρεί εξαίρεση από το καθεστώς προστασίας των προστατευόμενων ειδών, επισημαίνοντας τις αρνητικές συνέπειες μιας τέτοιας αποφάσεως βάσει της σχετικής εκθέσεως της κρατικής υπηρεσίας προστασίας του περιβάλλοντος που διαχειρίζεται την ΠΦΠ, οι οποίες είναι τέτοιας βαρύτητας ώστε να δικαιολογείται η απόρριψη της αιτήσεως αδειοδοτήσεως.

21. Σε ένα πρώτο στάδιο της διαδικασίας αδειοδοτήσεως οι αρμόδιες δημόσιες αρχές έκριναν καταρχάς τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 2009 ότι η LZ δεν μπορεί να μετάσχει στη διαδικασία· η εκτίμηση αυτή αποτελεί ήδη αντικείμενο διερευνήσεως στο πλαίσιο της κύριας δίκης. Με την εν συνεχεία ασκηθείσα προσφυγή της ενώπιον του Krajský súd v Trenčíne (Περιφερειακού Δικαστηρίου του Trenčíne), η LZ ζήτησε να της αναγνωριστεί η ιδιότητα του μέρους στη διαδικασία αδειοδοτήσεως επικαλούμενη, ιδίως, τη Σύμβαση του Άαρχους.

22. Ακολούθως περατώθηκε η διαδικασία αδειοδοτήσεως με απόφαση περί αδειοδοτήσεως της BPAS η οποία εκδόθηκε αμέσως στις 10 Ιουνίου 2009· συγχρόνως, βάσει των στοιχείων που παραθέτει το Ανώτατο Δικαστήριο, κατέστη «απρόσβλητη» η προαναφερθείσα προσβαλλόμενη απόφαση περί μη αναγνωρίσεως της ιδιότητας του μέρους στη διαδικασία.

23. Το Περιφερειακό Δικαστήριο, αφότου διαπίστωσε ότι ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκκρεμούσε η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-240/09, η οποία ενδεχομένως θα είχε αντίκτυπο στη δική του απόφαση, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία έως την έκδοση αποφάσεως στην ανωτέρω υπόθεση και, λαμβάνοντας υπόψη την τότε εκδοθείσα

απόφαση[7] και τη συναφή απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Σλοβακικής Δημοκρατίας σε παρόμοια υπόθεση, ακύρωσε, στις 23 Αυγούστου 2011, αμφότερες τις προσβαλλόμενες αποφάσεις λόγω εσφαλμένης εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και παρέπεμψε την υπόθεση στο διοικητικό όργανο για τη συνέχιση της διαδικασίας.

24. Στην απόφασή του, το Περιφερειακό Δικαστήριο έκρινε ότι η LZ έχει δικαίωμα δικαστικής προστασίας όσον αφορά το δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος, δηλαδή το δικαίωμα σε καθαρό περιβάλλον. Το Περιφερειακό Δικαστήριο παρέπεμψε ευθέως στο άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Άαρχους σε συνδυασμό με το άρθρο 44, παράγραφος 1, του Συντάγματος της Σλοβακικής Δημοκρατίας.

25. Με την από 26 Ιανουαρίου 2012 απόφασή του, το Ανώτατο Δικαστήριο, δικάζον κατ' έφεση, ακύρωσε την πρώτη απόφαση του Περιφερειακού Δικαστηρίου και παρέπεμψε σε αυτό την υπόθεση για τη συνέχιση της διαδικασίας με τη ρητή μνεία ότι, κατά τη δεσμευτική νομική κρίση του, έχει καταστεί άνευ αντικειμένου η δίκη σχετικά με το ζήτημα της συμμετοχής. Κατά την κρίση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ο χωριστός έλεγχος της αποφάσεως περί μη αναγνωρίσεως της ιδιότητας του μέρους στη διοικητική διαδικασία είναι παραδεκτός μόνο αν η διοικητική διαδικασία είναι ακόμη σε εξέλιξη.

26. Κατόπιν αυτού, το Περιφερειακό Δικαστήριο, με δεύτερη απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2012, ακύρωσε εκ νέου τις αποφάσεις των δύο διοικητικών αρχών σχετικά με τη μη αναγνώριση της ιδιότητας του μέρους στη διοικητική διαδικασία και παρέπεμψε εκ νέου την υπόθεση προς συνέχιση της διαδικασίας. Ωστόσο, το Ανώτατο Δικαστήριο εξαφάνισε και αυτήν την απόφαση στις 28 Φεβρουαρίου 2013.

27. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Περιφερειακό Δικαστήριο, με τρίτη απόφαση που εξέδωσε τον Απρίλιο του 2013, περάτωσε τη δίκη, αλλά δεν συνέστησε στην LZ να υποβάλει αίτηση για εκ των υστέρων κοινοποίηση της οριστικής αποφάσεως περί αδειοδοτήσεως, καθόσον λόγω των δικαστικών διαδικασιών που εκκρεμούσαν είχε ήδη παρέλθει η τριετής προθεσμία για την άσκηση προσφυγής από τη χορήγηση της άδειας.

28. Ήδη το Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο επιλήφθηκε εκ νέου της υποθέσεως κατόπιν της ασκήσεως ενδίκου μέσου από την LZ, απηύθυνε στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το ακόλουθο ερώτημα:

Μπορούν, σε περίπτωση φερόμενης προσβολής του δικαιώματος για υψηλού επιπέδου προστασία του περιβάλλοντος, όπως εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση κυρίως με την οδηγία για τους οικοτόπους, και δη του δικαιώματος συμβολής στη λήψη της γνώμης των πολιτών όσον αφορά σχέδιο το οποίο είναι δυνατόν να έχει σημαντικές επιπτώσεις σε ειδικές ζώνες διατηρήσεως οι οποίες περιλαμβάνονται στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο NATURA 2000, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και το δικαίωμα το οποίο επικαλείται η εκκαλούσα, ως μη κερδοσκοπική οργάνωση η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος σε εθνικό επίπεδο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9 της Συμβάσεως του Ώρχους και εντός των ορίων που επισημαίνονται στην απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8ης Μαρτίου 2011, C 240/09, Lesoochranárske zoskupenie (C–240/09, EU:C:2011:125), να διασφαλισθούν δεόντως και στην περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο περατώνει τον δικαστικό έλεγχο σε διαφορά με αντικείμενο απόφαση με την οποία απορρίπτεται το αίτημα της εν λόγω οργανώσεως να της αναγνωρισθεί η ιδιότητα του μέρους σε διοικητική διαδικασία αδειοδοτήσεως, όπως συνέβη εν προκειμένω, και υποδεικνύει στην εν λόγω οργάνωση να ασκήσει προσφυγή λόγω του αποκλεισμού της από την πιο πάνω διοικητική διαδικασία;;

7 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125).

29. Η Lesoochranárske zoskupenie VLK, η Σλοβακική Δημοκρατία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν υπομνήματα και παραστάθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 18ης Απριλίου 2016. Επίσης, οι εν λόγω μετέχουσες, καθώς και η Biely potok a.s., απάντησαν εγγράφως σε μια σειρά ερωτήσεων του Δικαστηρίου.

IV – **Εκτίμηση**

30. Με το προδικαστικό ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν οι προβλεπόμενοι από το σλοβακικό δίκαιο κανόνες για την προβολή των δικαιωμάτων των οργανώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος συνάδουν με το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως με τις απαιτήσεις του δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

31. Όπως ορθώς επισημαίνει το Ανώτατο Δικαστήριο, τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης εφαρμόζονται μόνο σε καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης[8]. Επίσης το άρθρο 47 του Χάρτη αφορά μόνον τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που κατοχυρώνει το δίκαιο της Ένωσης. Ως εκ τούτου, θα εξετάσω καταρχάς τα δικαιώματα της ένωσης που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης (κατωτέρω υπό Α) και στη συνέχεια θα προβώ στην εξέταση των απαιτήσεων της κατοχυρωμένης από το δίκαιο της Ένωσης αρχής της αποτελεσματικής έννομης προστασίας (κατωτέρω υπό Β).

Α – *Επί των διεπόμενων από το δίκαιο της Ένωσης δικαιωμάτων των ενώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος*

32. Το Ανώτατο Δικαστήριο φρονεί ότι η προκειμένη υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης καθόσον η υπόθεση της κύριας δίκης άπτεται των υποχρεώσεων του κράτους μέλους οι οποίες προκύπτουν από την οδηγία για τους οικοτόπους. Επίσης αναφέρει τη Σύμβαση του Άαρχους.

33. Εκ πρώτης όψεως, η προσφυγή στην κύρια δίκη αφορά το ζήτημα της συμμετοχής στη διαδικασία αδειοδοτήσεως μιας περιφράξεως εντός προστατευμένης περιοχής. Εντούτοις η εν λόγω συμμετοχή δεν ρυθμίζεται ρητά, αλλά ούτε και εμμέσως, από το δίκαιο της Ένωσης. Πρόκειται μάλλον για θεσμό του σλοβακικού δικαίου. Ορισμένες πτυχές του θεσμού αυτού ενδέχεται, ωστόσο, να άπτονται δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο δίκαιο της Ένωσης. Η κατοχύρωση της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας από το δίκαιο της Ένωσης ενδέχεται να συνδέεται με τις πτυχές αυτές.

34. Εν πάση περιπτώσει, το εύλογο ερώτημα αν το δίκαιο της Ένωσης προβλέπει δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία αδειοδοτήσεως δεν χρήζει περαιτέρω εμβαθύνσεως. Πράγματι, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως συνάγεται ότι η LZ ενημερώθηκε σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως και είχε τη δυνατότητα να εκφράσει τη γνώμη της. Κατά συνέπεια της χορηγήθηκαν τα βασικά δικαιώματα συμμετοχής.

35. Πρωταρχική επιδίωξη της LZ δεν είναι στην πραγματικότητα η έκφραση γνώμης, αλλά η δυνατότητα να προσβάλει δικαστικώς την αδειοδότηση του σχεδίου. Όπως προκύπτει από τους ισχυρισμούς των μετεχόντων, η αναγνώριση της ιδιότητας του μέρους στη διαδικασία αποτελεί κατά το σλοβακικό δίκαιο προϋπόθεση για την προσβολή της οριστικής διοικητικής αποφάσεως (άρθρο 53 του σλοβακικού κώδικα διοικητικής διαδικασίας και άρθρο 250, παράγραφος 2, του σλοβακικού κώδικα πολιτικής δικονομίας).

8 — Βλ., επ' αυτού, απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 19 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), καθώς και απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2015, WebMindLicenses (C-419/14, EU:C:2015:832, σκέψη 66).

36. Το δίκαιο της Ένωσης παρέχει δικαιώματα ασκήσεως προσφυγής σε περιβαλλοντικές οργανώσεις. Ορισμένα από αυτά τα δικαιώματα προκύπτουν απευθείας από διατάξεις της Ένωσης, όπως εν προκειμένω από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους (κατωτέρω υπό 1). Ορισμένα άλλα δικαιώματα ασκήσεως προσφυγής σε σχέση με τη διαδικασία της συμμετοχής του κοινού κατοχυρώνονται ρητά στο άρθρο 9, παράγραφος 2 και στο άρθρο 6 της Συμβάσεως του Άαρχους (κατωτέρω υπό 2).

1. Επί του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους

37. Δικαίωμα προσφυγής προκύπτει απευθείας από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

38. Η Σλοβακία και η BPAS ισχυρίζονται ότι η εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως δεν αποτελεί πλέον αντικείμενο της κύριας δίκης καθόσον η απόφαση επί του σχετικού ζητήματος έχει καταστεί ήδη απρόσβλητη. Αν ευσταθεί ο ισχυρισμός αυτός, παρέλκει η εκτίμηση του Δικαστηρίου επί του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

39. Ωστόσο, παρά τις διάφορες ερωτήσεις που κατ' επανάληψιν υποβλήθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου διαδικασία, δεν κατέστη σαφές αν πρόκειται πράγματι για απόφαση η οποία μπορεί να προσβληθεί αυτοτελώς ή αν πρόκειται για απλή γνώμη που διατυπώθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας αδειοδοτήσεως. Επίσης, είναι προφανές ότι το Ανώτατο Δικαστήριο θεωρεί στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ότι η εφαρμογή της οδηγίας για τους οικοτόπους εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης. Συνεπώς, η παρούσα διαδικασία εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να βασισθεί στην εν λόγω παραδοχή.

40. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, κάθε σχέδιο το οποίο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά έναν τόπο διατηρήσεως κατά την έννοια της οδηγίας για τους οικοτόπους ή της οδηγίας για την προστασία των πτηνών, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατηρήσεώς του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτιμήσεως των επιπτώσεων στον τόπο, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.

41. Από την οδηγία για τους οικοτόπους δεν προκύπτει αν το άρθρο 6, παράγραφος 3, κατοχυρώνει δικαίωμα των περιβαλλοντικών οργανώσεων να προσφεύγουν δικαστικώς κατά της παραβάσεως της εν λόγω διατάξεως. Επί του ζητήματος αυτού έχω εκφράσει την άποψη ότι οι *ιδιώτες* μπορούν να στηριχθούν σε αυτή τη διάταξη μόνο στο μέτρο που τους παρέχονται κατά το *εσωτερικό* δίκαιο δυνατότητες έννομης προστασίας κατά των μέτρων τα οποία συνιστούν παράβαση των προαναφερθεισών διατάξεων[9].

42. Ωστόσο θα ήταν ασυμβίβαστος προς το δεσμευτικό αποτέλεσμα που το άρθρο 288 ΣΛΕΕ αναγνωρίζει στις οδηγίες ο καταρχήν αποκλεισμός της δυνατότητας επικλήσεως από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα των επιβαλλόμενων από μια οδηγία υποχρεώσεων[10]. Τουλάχιστον, τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που θίγονται άμεσα από την παράβαση διατάξεων μιας οδηγίας πρέπει να έχουν επομένως το δικαίωμα να αξιώσουν την τήρηση των αντίστοιχων υποχρεώσεων από τις αρμόδιες αρχές, εν ανάγκη προσφεύγοντας στα αρμόδια δικαστήρια[11].

9 — Προτάσεις στην υπόθεση Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:60, σημεία 138 έως 144).

10 — Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 66), και της 25ης Ιουλίου 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

11 — Βλ., επ' αυτού, αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, σκέψη 39), και της 26ης Μαΐου 2011, Stichting Natuur en Milieu κ.λπ. (C-165/09 έως C-167/09, EU:C:2011:348, σκέψη 100).

43. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους εφαρμόζεται απευθείας κατά την έννοια ότι οι εθνικές αρχές δεν δύνανται να επιτρέπουν την άσκηση μιας δραστηριότητας παρά την αβεβαιότητα που υφίσταται ως προς την απουσία επιβλαβών συνεπειών για τον οικείο τόπο [12]. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο στην περίπτωση που διαπιστώνονται ανάλογες συνέπειες. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η χορήγηση αδείας επιτρέπεται μόνον κατ' εξαίρεση κατά το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους [13].

44. Ωστόσο είναι αμφίβολο αν η LZ θα θιγόταν άμεσα από ενδεχόμενη παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

45. Άμεσα θιγόμενοι είναι ασφαλώς όσοι επικαλούνται την προσβολή ίδιων *δικαιωμάτων*, ωστόσο στην προκειμένη υπόθεση δεν υπάρχουν σχετικές ενδείξεις.

46. Εντούτοις το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, και μάλιστα σε σχέση με την LZ και την οδηγία για τους οικοτόπους, ότι οι περιβαλλοντικές οργανώσεις πρέπει να απολαύουν του δικαιώματος να προσβάλλουν ενώπιον δικαστηρίου τις διοικητικές αποφάσεις που ενδέχεται να είναι αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης για το περιβάλλον [14].

47. Επίσης το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι τα φυσικά *ή* νομικά πρόσωπα πρέπει να μπορούν να προσφεύγουν προς αποτροπή του κινδύνου υπερβάσεως οριακών τιμών που έχουν θεσπιστεί για την προστασία της υγείας [15]. Τούτο παρά το γεγονός ότι το άμεσο ενδιαφέρον των νομικών προσώπων δεν μπορεί να συνίσταται στο ότι θίγεται η υγεία τους, όπως συμβαίνει με τα φυσικά πρόσωπα.

48. Ωστόσο τα νομικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, ενδέχεται να θίγονται από την παράβαση διατάξεων για την προστασία της υγείας στον βαθμό που έχουν αναγνωρισμένο έννομο συμφέρον για την προστασία της υγείας. Βεβαίως η προκειμένη υπόθεση δεν αφορά την προστασία της υγείας, αλλά την προστασία του περιβάλλοντος, η οποία όμως αναδεικνύει ακόμη περισσότερο τη σημασία της νομικής αναγνωρίσεως των συμφερόντων των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Τούτο διότι, από απόψεως δικαίου της Ένωσης, η αναγνώριση του συμφέροντος ορισμένων ενώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος προβλέπεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο ε', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας ΕΠΕ και σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό στο άρθρο 2, σημείο 5, της Συμβάσεως του Άαρχους. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να αναγνωρίζουν οργανώσεις που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις οι οποίες καθορίζονται από την οικεία εθνική νομοθεσία. Στο πλαίσιο αυτό οφείλουν να διασφαλίζουν «ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη» και να προσδίδουν πρακτική αποτελεσματικότητα στη συλλογική προσφυγή που προβλέπει η οδηγία ΕΠΕ [16].

49. Δεδομένου του κατά τα ανωτέρω αναγνωρισμένου έννομου συμφέροντος των εν λόγω ενώσεων όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος, αυτές θίγονται ασφαλώς από την παράβαση άμεσα εφαρμοστέων διατάξεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης και μπορούν να επικαλεστούν αυτές τις διατάξεις ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Πολλώ δε μάλλον ισχύει ο κανόνας αυτός οσάκις πρόκειται για παραβάσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

12 — Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψεις 68 και 69).

13 — Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 60).

14 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 51).

15 — Απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, σκέψεις 38 και 39).

16 — Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψη 45).

50. Την αναγνώριση μιας περιβαλλοντικής οργανώσεως ως άμεσα θιγόμενης από παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους επιβάλλει και το άρθρο 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Άαρχους. Καίτοι η εν λόγω διάταξη δεν είναι άμεσα εφαρμοστέα [17], εντούτοις προς διασφάλιση της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας στους τομείς οι οποίοι εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης για το περιβάλλον, όταν υπάρχει κίνδυνος προσβολής των διατάξεων της οδηγίας για τους οικοτόπους ο εθνικός δικαστής οφείλει να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο κατά τρόπο συνάδοντα, στο μέτρο του δυνατού, με τους σκοπούς του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Άαρχους [18]. Οι εν λόγω σκοποί τείνουν στη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος [19]. Δεδομένου ότι η Σύμβαση του Άαρχους αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της Ένωσης, την ίδια υποχρέωση έχει και το Δικαστήριο.

51. Στην επίτευξη του σκοπού της αποτελεσματικής εφαρμογής της νομοθεσίας για το περιβάλλον συμβάλλει η παροχή σε αναγνωρισμένες περιβαλλοντικές οργανώσεις του δικαιώματος να επικαλούνται τις άμεσα εφαρμοστέες διατάξεις του περιβαλλοντικού δικαίου της Ένωσης και, ιδίως, το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

52. Εξάλλου, η διαπίστωση αυτή δεν είναι άγνωστη στο δίκαιο της Ένωσης, καθόσον οι οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος μπορούν επίσης να επικαλούνται το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους στο πλαίσιο προσφυγής κατά το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ και του άρθρου 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους [20].

53. Κατά συνέπεια προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι αναγνωρισμένες κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο ε′, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας για τους οικοτόπους περιβαλλοντικές οργανώσεις πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να προσφεύγουν δικαστικώς κατά της παραβάσεως του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.

2. Επί της Συμβάσεως του Άαρχους

54. Το δικαίωμα προσφυγής στην προκειμένη υπόθεση μπορεί να θεμελιωθεί και απευθείας στη Σύμβαση του Άαρχους.

55. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους, κάθε μέρος οφείλει να εξασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξετάσεως προκειμένου να προσβάλει την ουσιαστική ή τυπική νομιμότητα οποιασδήποτε αποφάσεως, πράξεως ή παραλείψεως που εμπίπτει στις διατάξεις του άρθρου 6. Η αδειοδότηση μιας περιφράξεως που στάθηκε αφορμή για την κίνηση της κύριας δίκης θα μπορούσε να εμπίπτει στη διάταξη του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′.

Επί των έννομων αποτελεσμάτων της Συμβάσεως του Άαρχους

56. Η Σύμβαση του Άαρχους υπογράφηκε από την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα και, εν συνεχεία, εγκρίθηκε με την απόφαση 2005/370. Έκτοτε οι διατάξεις της αποτελούν, κατά πάγια νομολογία, αναπόσπαστο τμήμα της έννομης τάξεως της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 216, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ [21].

17 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 45), καθώς και αποφάσεις της 13ης Ιανουαρίου 2015, Συμβούλιο κ.λπ. κατά Vereniging Milieudefensie και Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (C-401/12 P έως C-403/12 P, EU:C:2015:4, σκέψη 55), και Συμβούλιο και Επιτροπή κατά Stichting Natuur en Milieu και Pesticide Action Network Europe (C-404/12 P και C-405/12 P, EU:C:2015:5, σκέψη 47).

18 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 50).

19 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 46).

20 — Απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, σκέψη 49).

21 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 30 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

57. Καίτοι η Σύμβαση του Άαρχους συνήφθη από την Κοινότητα και όλα τα κράτη μέλη της βάσει συντρέχουσας αρμοδιότητας, εντούτοις το Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, είναι αρμόδιο για την οριοθέτηση της κατανομής των υποχρεώσεων που ανατίθενται στην Ένωση και αυτών οι οποίες καταλείπονται στα κράτη μέλη, καθώς και για την (προς τον σκοπό αυτόν) ερμηνεία των διατάξεων της Συμβάσεως του Άαρχους [22]. Αν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η εκάστοτε διάταξη εμπίπτει στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει η Ένωση, το Δικαστήριο είναι περαιτέρω αρμόδιο και για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής.

58. Το άρθρο 6 της Συμβάσεως του Άαρχους προβλέπει τη συμμετοχή του κοινού και την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων προκειμένου για την αδειοδότηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Το άρθρο 9, παράγραφος 2, ρυθμίζει το σχετικό δικαίωμα προσφυγής. Δεδομένου ότι η εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων διέπεται ως επί το πλείστον από την οδηγία ΕΠΕ, οι διατάξεις αυτές αφορούν τομέα τον οποίο καλύπτει ευρέως το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια το Δικαστήριο είναι άνευ περιορισμών αρμόδιο για την ερμηνεία των άρθρων 6 και 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους [23].

59. Οι εν λόγω διατάξεις μπορεί να θεμελιώνουν κατοχυρωμένα από το δίκαιο της Ένωσης δικαιώματα και ελευθερίες κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη είτε άμεσα είτε καθορίζοντας το περιεχόμενο κανόνων του παράγωγου δικαίου της Ένωσης και της νομοθεσίας των κρατών μελών. Το τελευταίο δεν συμβαίνει, προφανώς, εν προκειμένω. Ως εκ τούτου, το άρθρο 47 του Χάρτη εφαρμόζεται ως προς τα άρθρα 6 και 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους μόνον εφόσον οι εν λόγω διατάξεις παράγουν άμεσο αποτέλεσμα το οποίο ευνοεί ενώσεις όπως εν προκειμένω η LZ.

60. Διάταξη περιεχόμενη σε συμφωνία συναφθείσα από την Ένωση και τα κράτη μέλη της με τρίτα κράτη αναπτύσσει άμεσο αποτέλεσμα όταν, υπό το φως του γράμματός της, καθώς και του αντικειμένου και της φύσεως, ήτοι του «είδους και της οικονομίας», της συμφωνίας, επάγεται σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση μη εξαρτώμενη, ως προς την εκτέλεση ή τα αποτελέσματά της, από τη θέσπιση οποιασδήποτε μεταγενέστερης πράξεως [24].

61. Στο πλαίσιο αυτό υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 της Συμβάσεως του Άαρχους, η εν λόγω σύμβαση, σε αντίθεση με άλλα συστήματα κανόνων όπως, για παράδειγμα, το δίκαιο του ΠΟΕ [25], θεσπίζει κανόνες προοριζόμενους να απονέμουν στους ιδιώτες και στις ενώσεις δικαιώματα στον τομέα του περιβάλλοντος. Την έλλειψη αυτού ακριβώς του σκοπού επισήμανε το Δικαστήριο κατά την εξέταση της φύσεως και της οικονομίας της συμβάσεως για το δίκαιο της θάλασσας στην απόφαση Intertanko [26].

62. Περαιτέρω το Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί του άρθρου 11 της οδηγίας ΕΠΕ, διαπίστωσε ότι το άρθρο αυτό δεν αναπτύσσει άμεσα αποτελέσματα όσον αφορά τα δικαιώματα των περιβαλλοντικών ενώσεων [27]. Το αυτό πρέπει να ισχύει και για το άρθρο 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους, καθόσον η συγκεκριμένη διάταξη, στον βαθμό που αφορά την προκειμένη υπόθεση, συμπίπτει με τη διάταξη του άρθρου 11 της οδηγίας ΕΠΕ.

22 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 31 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 — Αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 2002, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-13/00, EU:C:2002:184, σκέψη 20), της 7ης Οκτωβρίου 2004, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-239/03, EU:C:2004:598, σκέψεις 29 έως 31), της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 36), και της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (C-114/12, EU:C:2014:2151, σκέψη 102).

24 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

25 — Αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1972, International Fruit Company κ.λπ. (21/72 έως 24/72, EU:C:1972:115), της 1ης Μαρτίου 2005, Van Parys (C-377/02, EU:C:2005:121, σκέψεις 39 και 42 επ.), και της 16ης Ιουλίου 2015, Επιτροπή κατά Rusal Armenal (C-21/14 P, EU:C:2015:494, σκέψεις 38 και 39).

26 — Απόφαση της 3ης Ιουνίου 2008, The International Association of Independent Tanker Owners κ.λπ. (C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψεις 64 και 65). Βλ., συναφώς, Kokott J. «International Law — A Neglected 'Integral' Part of the EU Legal Order?» σε *De Rome à Lisbonne: les juridictions de l'Union européenne à la croisée des chemins - Mélanges en l'honneur de Paolo Mengozzi*, Bruylant, Βρυξέλλες 2013, σ. 61, 76 επ.

27 — Απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, σκέψη 57).

63. Κατά συνέπεια μένει να εξετασθεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', της Συμβάσεως του Άαρχους περιέχει σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση μη εξαρτώμενη, ως προς την εκτέλεση ή τα αποτελέσματά της, από τη θέσπιση οποιασδήποτε μεταγενέστερης πράξεως [28].

Επί του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', της Συμβάσεως του Άαρχους

64. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', της Συμβάσεως του Άαρχους, κάθε μέρος εφαρμόζει, σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο, τις διατάξεις αυτού του άρθρου σε αποφάσεις για σχεδιαζόμενες δραστηριότητες που δεν απαριθμούνται στο παράρτημα Ι, οι οποίες δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Για τον σκοπό αυτόν, τα μέρη καθορίζουν κατά πόσον η εν λόγω σχεδιαζόμενη δραστηριότητα εμπίπτει στο άρθρο 6.

65. Το παράρτημα Ι της Συμβάσεως του Άαρχους αφορά το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α', το οποίο προβλέπει την υποχρεωτική συμμετοχή του κοινού στις δραστηριότητες που απαριθμούνται στο εν λόγω παράρτημα. Σε αυτές δεν περιλαμβάνεται, ωστόσο, η περίφραξη εκτάσεων προς επέκταση καταφυγίου άγριας ζωής.

66. Η αναφορά του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', της Συμβάσεως στο εθνικό δίκαιο, αφενός, και η πρόβλεψη περί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 6 από τα μέρη, αφετέρου, θα μπορούσαν να σημαίνουν ότι η υλοποίηση της συμμετοχής του κοινού κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', δεν μπορεί να διέπεται παρά μόνο από το δίκαιο των συμβαλλομένων μερών. Υπό την ίδια έννοια θα μπορούσε να ερμηνευθεί και η τοποθέτηση της επιτροπής συμμορφώσεως με τη Σύμβαση του Άαρχους [29]. Στην περίπτωση αυτή θα αποκλείονταν η άμεση εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως.

67. Όπως προκύπτει όμως από προσεκτικότερη ανάγνωση του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', της Συμβάσεως του Άαρχους, η διατύπωσή του δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως προϋποθέτει τη μεταφορά της στη νομοθεσία της Ένωσης ή των κρατών μελών.

68. Πράγματι, το επίσημο γαλλικό κείμενο του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, της Συμβάσεως αναφέρει ρητώς ότι τα μέρη αποφασίζουν *σε κάθε περίπτωση* σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων περί συμμετοχής του κοινού [30]. Οι επίσης δεσμευτικές εκδόσεις στην αγγλική [31] και τη ρωσική [32] γλώσσα κινούνται, καταρχήν, προς την ίδια κατεύθυνση. Καίτοι δεν απαιτούν ρητώς την εξέταση κάθε περιπτώσεως χωριστά, εντούτοις προβλέπουν ότι τα κράτη καθορίζουν κατά περίπτωση αν μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα εμπίπτει στη διάταξη του άρθρου 6.

69. Κατά συνέπεια, το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, της Συμβάσεως δεν περιέχει κάποια αίρεση, υπό την έννοια ότι τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να αποφασίζουν σε κάθε περίπτωση το κατά πόσον μια συγκεκριμένη δραστηριότητα εμπίπτει στην περί συμμετοχής του κοινού διάταξη του άρθρου 6. Το αν θα πραγματοποιήσουν τον έλεγχο αυτόν δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρειά τους.

28 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

29 — Διαπιστώσεις και συστάσεις της 24ης Σεπτεμβρίου 2010, Cultra Residents' Association κατά Ηνωμένου Βασιλείου (ACCC/C/2008/27, σημεία 44 και 45). Βλ. σχετικά με την εν λόγω επιτροπή τις προτάσεις μου στην υπόθεση Edwards και Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2012:645, σημείο 8).

30 — «Les parties déterminent dans chaque cas si l'activité proposée tombe sous le coup de ces dispositions».

31 — «To this end, Parties shall determine whether such a proposed activity is subject to these provisions».

32 — «С этой целью Стороны определяют, охватывается ли такой планируемый вид деятельности этими положениями».

70. Την άμεση εφαρμογή της εν λόγω υποχρεώσεως δεν εμποδίζει ούτε το ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως του Άαρχους, το άρθρο 6 εφαρμόζεται «σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο». Η εν λόγω αναφορά δεν μπορεί ιδίως να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εξέταση κάθε περιπτώσεως πρέπει να προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο. Και τούτο διότι στην περίπτωση αυτή το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, δεύτερο εδάφιο δεν θα είχε λόγο υπάρξεως.

71. Αντιθέτως, το άρθρο 6 της Συμβάσεως του Άαρχους, ως τμήμα του δικαίου της Ένωσης, αποτελεί αναγκαστικά και τμήμα του δικαίου των κρατών μελών και, συνεπώς, αρκεί ουσιαστικά ως νομική βάση για την εξέταση της αναγκαιότητας της συμμετοχής του κοινού.

72. Ως εκ τούτου, η αναφορά στο εθνικό δίκαιο σημαίνει ιδίως ότι από το δίκαιο αυτό πρέπει να ληφθούν όσα στοιχεία δεν καθορίζει επαρκώς το άρθρο 6 της Συμβάσεως. Ιδίως η εξέταση της αναγκαιότητας της συμμετοχής του κοινού προϋποθέτει την ύπαρξη διαδικασίας αδειοδοτήσεως της εκάστοτε δραστηριότητας στο πλαίσιο της οποίας το ζήτημα αυτό μπορεί να εξεταστεί. Η θέσπιση διαδικασιών αδειοδοτήσεως περιορίζει τον κύκλο των δραστηριοτήτων οι οποίες μπορούν, καταρχήν, να εμπίπτουν στο άρθρο 6 και επιτρέπει τον καθορισμό της υπηρεσίας που οφείλει να εξετάσει την αναγκαιότητα συμμετοχής του κοινού.

73. Η εν λόγω προϋπόθεση πληρούται στην προκειμένη υπόθεση, δεδομένου ότι η περίφραξη χρήζει αδειοδοτήσεως. Μάλιστα φαίνεται να υπάρχει πρόβλεψη για στοιχειώδη συμμετοχή του κοινού, καθόσον η LZ ενημερώθηκε σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως και μπόρεσε να εκφράσει άποψη.

74. Στην υποχρέωση ελέγχου της αναγκαιότητας της συμμετοχής του κοινού αντιστοιχεί δικαίωμα προς διενέργεια του εν λόγω ελέγχου, καθόσον, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 της Συμβάσεως του Άαρχους, σκοπός της είναι η θεμελίωση τέτοιων δικαιωμάτων. Εφόσον όμως υφίσταται τέτοιο δικαίωμα, οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να έχουν και τη δυνατότητα πραγματώσεώς του διά της προσφυγής στη δικαιοσύνη.

75. Εξάλλου, ο κύκλος των δικαιούχων καθορίζεται με επαρκώς σαφή τρόπο από τη Σύμβαση του Άαρχους σε συνδυασμό με τη μεταφορά της από την οδηγία ΕΠΕ και το αντίστοιχο εθνικό δίκαιο. Ειδικότερα, το άρθρο 6 της Συμβάσεως έχει ως σκοπό τη συμμετοχή του «ενδιαφερόμενου κοινού», το οποίο κατά τον ορισμό του άρθρου 2, σημείο 5, της Συμβάσεως καταλαμβάνει και τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς που προωθούν την περιβαλλοντική προστασία και πληρούν όλες τις προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου. Τα κράτη μέλη οφείλουν να αναγνωρίζουν τις εν λόγω οργανώσεις στο πλαίσιο της εφαρμογής του οδηγίας ΕΠΕ, κατά την οποία πρέπει να διασφαλίζουν «ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη» και να μην υποσκάπτουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων περί συλλογικής προσφυγής[33]. Αν η LZ εντάσσεται στον κύκλο των εν λόγω οργανώσεων, δικαιούται επίσης να αξιώσει τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 6 της Συμβάσεως[34].

76. Όσον αφορά τα κριτήρια για τη λήψη εξατομικευμένης αποφάσεως σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 της Συμβάσεως, αυτά ανάγονται στον σκοπό της εν λόγω αποφάσεως. Με βάση το αγγλικό και το ρωσικό κείμενο του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, δεύτερο εδάφιο, της Συμβάσεως, η απόφαση αυτή λαμβάνεται βάσει του πρώτου εδαφίου, το οποίο επιτάσσει την εφαρμογή του άρθρου 6 και σε αποφάσεις για προτεινόμενες δραστηριότητες που, καίτοι δεν απαριθμούνται στο παράρτημα Ι, εντούτοις δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Το γαλλικό κείμενο δεν κάνει ρητή αναφορά στον σκοπό αυτό, ωστόσο και από τη συγκεκριμένη γλωσσική έκδοση δεν προκύπτει ότι η λήψη αποφάσεως σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 θα μπορούσε να εξυπηρετεί κάποιον άλλο σκοπό.

33 — Βλ. απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψη 45).

34 — Βλ., σε σχέση με την οδηγία ΕΠΕ, απόφαση της 30ής Απριλίου 2009, Mellor (C-75/08, EU:C:2009:279, σκέψη 58).

77. Όπως έχει ήδη κρίνει το Δικαστήριο αποφαινόμενο επί της οδηγίας ΕΠΕ [35] και της οδηγίας ΣΠΕ [36], οι οποίες περιέχουν παρόμοιες ρυθμίσεις, ο εν λόγω σκοπός οριοθετεί την εξουσία εκτιμήσεως που παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως. Συνεπώς, αν μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα δύναται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, η απόφαση των συμβαλλομένων μερών πρέπει να οδηγεί στην εφαρμογή του άρθρου 6. Υπό το πρίσμα του εν λόγω δεσμευτικού σκοπού, η υποχρέωση για συμμετοχή του κοινού αναπτύσσει και άμεσο αποτέλεσμα εφόσον επαπειλούνται σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον [37].

78. Η Σύμβαση δεν ορίζει ποιες επιπτώσεις στο περιβάλλον θεωρούνται σημαντικές. Κατά συνέπεια τα κράτη μέλη διαθέτουν ένα σχετικό περιθώριο εκτιμήσεως. Ωστόσο η οδηγία για τους οικοτόπους καθορίζει τις συγκεκριμένες απαιτήσεις που συνδέονται με το «σημαντικό» χαρακτήρα των επιπτώσεων στο περιβάλλον στον τομέα της ευρωπαϊκής προστασίας της φύσεως. Για παράδειγμα, ο κίνδυνος διαταραχής αυστηρώς προστατευόμενων ειδών μπορεί να επιβάλλει τη διενέργεια εξετάσεως των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον [38]. Πρέπει επίσης να υποβάλλονται σε εξέταση σύμφωνα με την οδηγία ΕΠΕ οι επιπτώσεις σχεδίων στους στόχους διατηρήσεως προστατευόμενων τόπων [39]. Ως εκ τούτου πρέπει να θεωρηθεί ότι οι επιβλαβείς επιπτώσεις σε στόχους διατηρήσεως ευρωπαϊκών προστατευόμενων τόπων είναι καταρχήν σημαντικές κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως. Συνεπώς, το ενδεχόμενο να αναπτύξει μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα τέτοιες επιπτώσεις καθιστά κατά κανόνα υποχρεωτική την εφαρμογή του άρθρου 6 της Συμβάσεως του Άαρχους.

79. Καίτοι η εν λόγω ερμηνεία δεν υποστηρίζεται κατηγορηματικά στις κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή της Συμβάσεως, εντούτοις και σε αυτές επισημαίνεται ότι το ενδεχόμενο σημαντικών επιπτώσεων ενεργοποιεί την υποχρέωση για λήψη αποφάσεως σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6. Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές, η εν λόγω απόφαση μπορεί να βασίζεται είτε στην εξέταση της εκάστοτε περιπτώσεως είτε σε οριακές τιμές ή σε κριτήρια. Επίσης στις κατευθυντήριες γραμμές γίνεται αναφορά στη δυνατότητα δικαστικής προσφυγής για την εκπλήρωση της υποχρεώσεως της συμμετοχής του κοινού κατά το άρθρο 6 [40].

80. Με βάση τα ανωτέρω απορρέει από το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως του Άαρχους δικαίωμα υπέρ των αναγνωρισμένων περιβαλλοντικών οργανώσεων προς κατά περίπτωση εξέταση από τις αρμόδιες αρχές του κατά πόσο μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα δύναται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, ως εκ τούτου, εμπίπτει στο άρθρο 6.

Επί των ορίων της υποχρεώσεως προς συμμετοχή του κοινού

81. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ανωτέρω προταθείσα λύση πάσχει λόγω της δυνητικής υπερβολικής ευρύτητας της ρυθμίσεως του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως του Άαρχους. Πράγματι, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως καταλαμβάνει κάθε πιθανή δραστηριότητα και συνεπώς απαιτεί την εκτεταμένη εποπτεία.

35 — Βλ., ενδεικτικώς, αποφάσεις της 24ης Οκτωβρίου 1996, Kraaijeveld κ.λπ. (C-72/95, EU:C:1996:404, σκέψεις 50 και 61), και της 21ης Μαρτίου 2013, Salzburger Flughafen (C-244/12, EU:C:2013:203, σκέψεις 29 και 41 έως 43).

36 — Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ 2001, L 197, σ. 30, η συντομογραφία ΣΠΕ σημαίνει «στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση»). Βλ. απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2011, Valčiukienė κ.λπ. (C-295/10, EU:C:2011:608, σκέψη 46), καθώς και της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Δήμος Κρωπίας Αττικής (C-473/14, EU:C:2015:582, σκέψεις 46 και 47).

37 — Βλ. ενδεικτικώς, σε σχέση με την οδηγία ΕΠΕ, απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013, Salzburger Flughafen (C-244/12, EU:C:2013:203, σκέψεις 41 και 42).

38 — Βλ., σε σχέση με την προστασία των ειδών, απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2007, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-183/05, EU:C:2007:14, σκέψεις 34 έως 37), καθώς και προτάσεις μου στην υπόθεση Mellor (C-75/08, EU:C:2009:32, σημείο 54).

39 — Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2011, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-404/09, EU:C:2011:768, σκέψεις 84 έως 92).

40 — Ebbesson/Gaugitsch/Miklau/Jendrośka/Stec/Marshall, *The Aarhus Convention: An Implementation Guide*, 2η έκδ. 2014, σ. 132.

82. Αντιθέτως, η νομολογία του Δικαστηρίου επί των αντίστοιχων διατάξεων της οδηγίας ΕΠΕ και της οδηγίας ΣΠΕ [41] αφορά μόνο συγκεκριμένες περιπτώσεις, και ειδικότερα τους τύπους σχεδίων που αναφέρονται στο παράρτημα ΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ [42] και την έγκριση σχεδίων και προγραμμάτων που στηρίζεται σε εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις, οι οποίες καθορίζουν τις αρμόδιες για την έγκριση των εν λόγω σχεδίων και προγραμμάτων αρχές, καθώς και τη διαδικασία εκπονήσεώς τους [43]. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις υπήρξε, δηλαδή, μια προεπιλογή, εκ μέρους του εκάστοτε νομοθέτη, των δραστηριοτήτων που ενδέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

83. Όμως και το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως δεν είναι απεριόριστο τουλάχιστον υπό την έννοια ότι η συμμετοχή του κοινού υλοποιείται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Όπως προελέχθη, αυτό σημαίνει ότι για την εκάστοτε δραστηριότητα πρέπει να υφίσταται διαδικασία εγκρίσεως στο πλαίσιο της οποίας μπορεί να λάβει χώρα η εξέταση της αναγκαιότητας της συμμετοχής του κοινού και, ενδεχομένως, να υλοποιηθεί η εν λόγω συμμετοχή [44]. Ο καθορισμός ανάλογων διαδικασιών από τον εκάστοτε νομοθέτη βασίζεται κατά κανόνα επίσης στις επιπτώσεις που αναμένεται να έχουν οι εκάστοτε δραστηριότητες.

84. Ο απομένων «κίνδυνος» της συμμετοχής του κοινού ανταποκρίνεται στον σκοπό της Συμβάσεως να εντάξει στο άρθρο 6 τις δραστηριότητες που δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τούτο διότι η εν λόγω διαδικασία μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή ή, έστω, στην ελαχιστοποίηση των δυσμενών επιπτώσεων τέτοιων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον.

Ενδιάμεσο συμπέρασμα

85. Επομένως, το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως του Άαρχους θεμελιώνει υπέρ των αναγνωρισμένων περιβαλλοντικών οργανώσεων δικαίωμα κατά περίπτωση ελέγχου από τις αρμόδιες αρχές του κατά πόσον μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα δύναται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, ως εκ τούτου, να εμπίπτει στο άρθρο 6. Εφόσον συντρέχει τέτοια περίπτωση, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην προκειμένη υπόθεση όπου θίγεται ένας ευρωπαϊκός τόπος διατηρήσεως, χωρεί προσφυγή κατά της αποφάσεως σχετικά με την εν λόγω δραστηριότητα δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2. Αν, αντιθέτως, δεν γίνει δεκτή η συμμετοχή του κοινού, επιτρέπεται σε κάθε περίπτωση η δικαστική προσφυγή κατά της εν λόγω απορριπτικής αποφάσεως.

3. Επί της απόψεως της Επιτροπής

86. Για λόγους πληρότητας και μόνον επισημαίνεται, τέλος, ότι δεν είναι πειστική η άποψη της Επιτροπής, κατά την οποία το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους συνιστά μεταφορά του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως του Άαρχους και, συνεπώς, καθιερώνει υποχρέωση προς συμμετοχή του κοινού.

41 — Όπ.π. (σημείο 77).

42 — Βλ., επ' αυτού, διάταξη της 10ης Ιουλίου 2008, Aiello κ.λπ. (C-156/07, EU:C:2008:398, σκέψη 34).

43 — Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2012, Inter-Environnement Bruxelles κ.λπ. (C-567/10, EU:C:2012:159, σκέψεις 28 έως 31). Η ερμηνεία μου στις προτάσεις σε αυτή την υπόθεση υπήρξε ακόμη πιο συσταλτική (EU:C:2011:755, σημεία 14 έως 30). Βλ., επίσης, την κριτική του Supreme Court του Ηνωμένου Βασιλείου, HS2 Action Alliance Ltd, R (on the application of) v The Secretary of State for Transport & Anor [2014] UKSC 3, paras 175-189.

44 — Όπ.π. (σημείο 72).

87. Πράγματι, το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους αναφέρει τη δυνατότητα συμμετοχής του κοινού σε σχέση με τον διενεργητέο δυνάμει της εν λόγω διατάξεως έλεγχο. Ωστόσο, με βάση το κείμενο της διατάξεως αυτής, η δημόσια γνώμη ζητείται μόνον *εν ανάγκη*. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση προς συμμετοχή του κοινού πρέπει να προκύπτει από άλλες διατάξεις, όπως για παράδειγμα από διατάξεις της οδηγίας ΕΠΕ ή της οδηγίας ΣΠΕ, ή, όπως στην προκειμένη υπόθεση, από το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως.

Β – *Επί της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας*

88. Το Ανώτατο Δικαστήριο ερωτά αν η περάτωση, μετά την ολοκλήρωση της προβλεπόμενης διοικητικής διαδικασίας, μιας δίκης με αντικείμενο την αναγνώριση μιας περιβαλλοντικής οργανώσεως ως μέρους σε αυτήν τη διοικητική διαδικασία, με υπόδειξη προς την περιβαλλοντική οργάνωση να ασκήσει και άλλη προσφυγή, συνάδει με τις απαιτήσεις της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

1. Επί των ενδίκων βοηθημάτων του σλοβακικού δικαίου

89. Όπως προκύπτει από τις πληροφορίες που παραθέτει το Ανώτατο Δικαστήριο, το σλοβακικό δίκαιο παρέχει συναφώς δύο συμπληρωματικά μεταξύ τους ένδικα βοηθήματα.

90. Το πρώτο εξ αυτών στρέφεται κατά διαδικαστικού χαρακτήρα αποφάσεως με την οποία απορρίπτεται η αναγνώριση της ιδιότητας της προσφεύγουσας ως μέρους στη διαδικασία. Αν ευδοκιμήσει η εν λόγω προσφυγή, η προσφεύγουσα μπορεί να συμμετάσχει στη διαδικασία και, μετά την ολοκλήρωση της τελευταίας, να προσβάλει την τυχόν επί της ουσίας εκδοθησόμενη απόφαση. Ωστόσο αυτή η τελευταία προσφυγή παρέλκει εφόσον εν τω μεταξύ ολοκληρωθεί η διοικητική διαδικασία με την έκδοση αποφάσεως. Τούτο διότι στην περίπτωση αυτή, η συγκεκριμένη δίκη καθίσταται άνευ αντικειμένου καθόσον δεν υφίσταται πλέον δυνατότητα ασκήσεως των δικαιωμάτων από τον έχοντα την ιδιότητα του μέρους στη διαδικασία. Αυτό είναι το μέχρι τούδε αποτέλεσμα των δικών που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο της προκειμένης υποθέσεως.

91. Υπό τις συνθήκες αυτές χωρεί η άσκηση του δεύτερου ένδικου βοηθήματος δυνάμει του άρθρου 250b, παράγραφος 2, του σλοβακικού κώδικα πολιτικής δικονομίας. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει ότι όποιος δεν συμμετείχε σε περατωθείσα διοικητική διαδικασία δύναται να προσφύγει στο δικαστήριο ζητώντας να του κοινοποιηθεί η τελική διοικητική απόφαση. Η ευδοκίμηση αυτής της προσφυγής προϋποθέτει ότι ο προσφεύγων θα έπρεπε να έχει συμμετάσχει στη διαδικασία. Αν η προσφυγή ευδοκιμήσει, η διοίκηση υποχρεούται να κοινοποιήσει την απόφασή της στον προσφεύγοντα, ο οποίος δύναται στη συνέχεια να ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως. Αυτή την οδό έπρεπε να είχε ακολουθήσει, καταρχήν, και η LZ στην προκειμένη υπόθεση.

92. Ωστόσο, η άσκηση της δεύτερης προσφυγής υπόκειται κατά το άρθρο 250b, παράγραφος 3, του σλοβακικού κώδικα πολιτικής δικονομίας σε τριετή αποκλειστική προθεσμία από την έκδοση της διοικητικής πράξεως. Στην προκειμένη υπόθεση η προθεσμία αυτή έχει ήδη παρέλθει.

2. Επί των εφαρμοστέων κριτηρίων του δικαίου της Ένωσης

93. Δεδομένου ότι το δίκαιο της Ένωσης κατοχυρώνει στο άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, αλλά και στα άρθρα 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, και 9, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Άαρχους το δικαίωμα των αναγνωρισμένων περιβαλλοντικών οργανώσεων να ζητούν τον δικαστικό έλεγχο αποφάσεων οι οποίες δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε ευρωπαϊκούς τόπους διατηρήσεως κατά την έννοια της οδηγίας για τους οικοτόπους ή της οδηγίας για την προστασία των πτηνών, η προβολή του δικαιώματος αυτού τελεί υπό τις εγγυήσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης.

94. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω το παρατιθέμενο από το Ανώτατο Δικαστήριο άρθρο 47, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σύμφωνα με αυτό, κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου Η εν λόγω διάταξη ενισχύει την αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, η οποία συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης που απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και έχει κατοχυρωθεί με τα άρθρα 6 και 13 της ΕΣΔΑ [45].

95. Επιπλέον, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους [46]. Με βάση την εν λόγω διάταξη, οι διαδικασίες που θεσπίζονται ιδίως στο άρθρο 9, παράγραφοι 2 και 3, προβλέπουν κατάλληλη και αποτελεσματική ένδικη προστασία. Επίσης πρέπει να είναι αμερόληπτες, δίκαιες, έγκαιρες και μη απαγορευτικά δαπανηρές.

96. Είναι προφανές ότι το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως, εφαρμόζεται στον βαθμό που το δικαίωμα προσφυγής θεμελιώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′ σε συνδυασμό με το άρθρο 9, παράγραφος 2. Στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως εμπίπτει ωστόσο και το δικαίωμα προσφυγής δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους, δεδομένου ότι το εν λόγω δικαίωμα προσφυγής αποτελεί στοιχείο της εφαρμογής του γενικότερου, αλλά όχι ευθέως εφαρμοστέου δικαιώματος προσφυγής του άρθρου 9, παράγραφος 3, της Συμβάσεως.

97. Ωστόσο, ελλείψει σχετικής νομοθεσίας της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους η ρύθμιση των δικονομικών λεπτομερειών των προσφυγών που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνει το δίκαιο της Ενώσεως, εν προκειμένω η Σύμβαση του Άαρχους και η οδηγία για τους οικοτόπους, ενώ τα κράτη μέλη έχουν την ευθύνη της διασφαλίσεως της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων αυτών σε κάθε περίπτωση [47].

98. Στο πλαίσιο αυτό, οι δικονομικές λεπτομέρειες σχετικά με τις προσφυγές που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνει το δίκαιο της Ένωσης δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές από αυτές που αφορούν παρόμοιες εθνικές προσφυγές (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε πρέπει να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) [48].

99. Στην προκειμένη υπόθεση δεν προκύπτει παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας. Ως εκ τούτου θα δοθεί στη συνέχεια ιδίως έμφαση στην αρχή της αποτελεσματικότητας, ως εκφάνσεως του άρθρου 47 του Χάρτη, όπως επίσης, εν ανάγκη, στην εξειδίκευση της εν λόγω αρχής στο άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους.

3. Επί της διασφαλίσεως των εγγυήσεων δικαστικής προστασίας στην προκειμένη υπόθεση

100. Στο πλαίσιο της εξετάσεως της διασφαλίσεως των εγγυήσεων δικαστικής προστασίας στην προκειμένη υπόθεση, θα ασχοληθώ στη συνέχεια καταρχάς in abstracto με τη διαμόρφωση της δικαστικής προστασίας στο σλοβακικό δίκαιο, έπειτα με την τριετή αποκλειστική προθεσμία και, τέλος, με την εφαρμογή των εν λόγω προβλέψεων στην πράξη.

45 — Αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2007, Unibet (C-432/05, EU:C:2007:163, σκέψη 37), της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-402/05 P και C-415/05 P, EU:C:2008:461, σκέψη 335), και της 17ης Μαρτίου 2011, AJD Tuna (C-221/09, EU:C:2011:153, σκέψη 45).

46 — Απόφαση της 11ης Απριλίου 2013, Edwards και Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2013:221, σκέψη 33).

47 — Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 47).

48 — Αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 48), της 16ης Απριλίου 2015, Gruber (C-570/13, EU:C:2015:231, σκέψη 37), και της 6ης Οκτωβρίου 2015, East Sussex County Council (C-71/14, EU:C:2015:656).

Επί της διαμορφώσεως της δικαστικής προστασίας

101. Καταρχάς πρέπει να εξετασθεί αν η διαμόρφωση της δικαστικής προστασίας στο σλοβακικό δίκαιο καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης.

102. Κατά το σλοβακικό δίκαιο, η πρόσβαση στο σύστημα δικαστικής προστασίας διαμορφώνεται σε δύο στάδια, ενώ συχνά απαιτείται η διεξαγωγή τριών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου. Καταρχάς οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να επιτύχουν την αναγνώρισή τους ως μέρη στη διαδικασία ασκώντας μία, ενίοτε δύο προσφυγές. Μόνο εφόσον εκπληρωθεί η προϋπόθεση αυτή, μπορούν πλέον να προσβάλουν κατ' ουσίαν την επίμαχη διοικητική απόφαση.

103. Καίτοι, εκ πρώτης όψεως, το εν λόγω σύστημα φαντάζει πολύπλοκο, εντούτοις δεν μπορεί να συναχθεί απερίφραστα το συμπέρασμα ότι δεν είναι αποτελεσματικό ή ότι καθιστά υπερβολικά δυσχερή τη δικαστική προστασία. Πράγματι, τα νομικά ζητήματα που συνδέονται με τα επιμέρους στάδια του συστήματος θα έπρεπε κατά κανόνα να αντιμετωπίζονται και στο πλαίσιο μιας ενιαίας διαδικασίας προσφυγής.

104. Ωστόσο, όπως προκύπτει και από το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους, η εν λόγω διαμόρφωση της δικαστικής προστασίας δεν πρέπει να οδηγεί σε υπερβολική καθυστέρηση της διαδικασίας ή να συνεπάγεται υπέρμετρο κόστος. Ομοίως έκρινε το Δικαστήριο βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας σε υπόθεση όπου η δικαστική προστασία κατανεμόταν σε δύο παράλληλα ασκούμενες αγωγές [49]. Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν υφίστανται τέτοιοι κίνδυνοι στην πράξη.

105. Αν υφίστανται τέτοιου είδους κίνδυνοι, τότε εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει την εσωτερικού δικαίου διάταξη, εξαντλώντας το περιθώριο εκτιμήσεως που του αναγνωρίζει το εθνικό δίκαιο, κατά τρόπο σύμφωνο προς τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης και, εάν μια τέτοια σύμφωνη ερμηνεία δεν είναι δυνατή, να μην εφαρμόσει τις διατάξεις του εθνικού δικαίου που αντιβαίνουν στις απαιτήσεις αυτές [50]. Στο σημείο αυτό εγείρεται το ζήτημα εάν η τριετής προθεσμία πρέπει στην πράξη να εμποδίζει την άσκηση της δεύτερης προσφυγής, εφόσον κατά την περίοδο αυτή υπήρξε έντονη αντιδικία ήδη στο πλαίσιο της πρώτης προσφυγής για τα ίδια ερωτήματα, επομένως εφόσον δεν ήταν δυνατό να δημιουργηθεί δικαιολογημένη εμπιστοσύνη. Επίσης, θα μπορούσαν τα σλοβακικά δικαστήρια προς το συμφέρον της αποτελεσματικής διεξαγωγής της δίκης να εξετάσουν το ενδεχόμενο να χαρακτηρίσουν αυτεπαγγέλτως την πρώτη προσφυγή, μετά την εν τω μεταξύ περατωθείσα διοικητική διαδικασία, ως δεύτερη. Ωστόσο, το κατά πόσον θα ήταν δυνατή κάποια από τις επιλογές αυτές αποτελεί ζήτημα που μπορεί να κριθεί μόνον από τα σλοβακικά δικαστήρια.

106. Ως εκ τούτου, ένα σύστημα δικαστικής προστασίας διαμορφωμένο κατά τα αναφερόμενα στα σημεία 89 έως 91 του οποίου η εφαρμογή δεν οδηγεί σε υπερβολική καθυστέρηση της διαδικασίας και δεν συνεπάγεται υπέρμετρο κόστος δεν είναι αντίθετο προς το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους.

49 — Βλ. απόφαση της 15ης Απριλίου 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψη 51).

50 — Βλ. αποφάσεις της 11ης Ιανουαρίου 2007, ITC (C-208/05, EU:C:2007:16, σκέψη 70), και της 8ης Μαΐου 2013, Marinov (C-142/12, EU:C:2013:292, σκέψη 39).

Επί της τριετούς αποκλειστικής προθεσμίας

107. Ο καθορισμός εύλογης αποκλειστικής προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής για λόγους ασφάλειας δικαίου είναι σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης. Πράγματι, τέτοιες προθεσμίες δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης[51].

108. Καθόσον οι ενδιαφερόμενοι είχαν ή όφειλαν να έχουν λάβει γνώση της επίμαχης διοικητικής πράξεως, όπως συνέβη στην προκειμένη υπόθεση, μια τριετής προθεσμία είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή.

109. Τα πράγματα θα είχαν διαφορετικά αν η διοικητική απόφαση δεν είχε περιέλθει στη γνώση των ενδιαφερομένων πριν από τη λήξη της προθεσμίας. Όμως το Δικαστήριο δεν καλείται να αποφασίσει επ' αυτού στην προκειμένη υπόθεση.

110. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η πρόβλεψη τριετούς αποκλειστικής προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής κατά διοικητικής αποφάσεως η οποία είναι γνωστή στον ενδιαφερόμενο δεν είναι αντίθετη προς το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους.

Επί της εξελίξεως της κύριας δίκης

111. Αμφιβολίες ανακύπτουν, ωστόσο, σχετικά με το αν είναι δικαιολογημένη η εφαρμογή της αποκλειστικής προθεσμίας στην κύρια δίκη.

112. Η Σλοβακική Δημοκρατία και η LZ διαφωνούν ως προς το παραδεκτό της ασκήσεως του δεύτερου ένδικου βοηθήματος, δηλαδή της προσφυγής για κοινοποίηση της διοικητικής αποφάσεως σε ενδιαφερόμενο του οποίου η συμμετοχή στην επίμαχη διοικητική διαδικασία δεν κατέστη δυνατή λόγω άπρακτης παρόδου της οικείας προθεσμίας[52], αφότου η συμμετοχή στη διοικητική διαδικασία απορρίφθηκε ρητώς από την διοικητική αρχή.

113. Το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί σε παρόμοιες υποθέσεις που άπτονταν του άρθρου 6, παράγραφος 1, ΕΣΔΑ ότι σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς την αποτελεσματικότητα μιας προσφυγής, πρέπει κατά κανόνα να διαπιστωθεί το κατά πόσον διασφαλίσθηκε η πραγματική άσκηση της προσφυγής[53].

114. Περαιτέρω προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ότι στην εκδοθείσα στην κύρια υπόθεση απόφασή του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 26ης Ιανουαρίου 2012, ήτοι αρκετούς μήνες πριν από τη λήξη της προθεσμίας για την άσκηση της δεύτερης προσφυγής, το Ανώτατο Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η πρώτη προσφυγή είχε καταστεί άνευ αντικειμένου και, ως εκ τούτου, παρέμενε δυνατή μόνο η άσκηση της δεύτερης προσφυγής[54].

115. Συνεπώς η LZ γνώριζε τη νομική κατάσταση εγκαίρως πριν από την εκπνοή της αποκλειστικής προθεσμίας και, με βάση τις παρασχεθείσες πληροφορίες, είχε τη δυνατότητα να ασκήσει τη δεύτερη προσφυγή.

51 — Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), της 17ης Νοεμβρίου 1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, σκέψη 19), της 30ής Ιουνίου2011, Meilicke κ.λπ. (C-262/09, EU:C:2011:438, σκέψη 56), και της 29ης Οκτωβρίου 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, σκέψη 28).

52 — Όπ.π. (σημείο 91).

53 — ΕΔΔΑ, απόφαση της 23ης Μαΐου 2016, Avotiņš κατά Λεττονίας (προσφυγή υπ' αριθ. 17502/07, σκέψη 122, με περαιτέρω παραπομπές).

54 — Σημείο 25 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

116. Εξάλλου, το Ανώτατο Δικαστήριο εκθέτει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ότι η διοικητική απόφαση με την οποία απορρίφθηκε το αίτημα της LZ να είναι μέρος στη διοικητική διαδικασία κατέστη *απρόσβλητη* με την αδειοδότηση του σχεδίου περιφράξεως[55]. Αν υποτεθεί ότι ο εν λόγω απρόσβλητος χαρακτήρας καταλάμβανε την ουσία της αποφάσεως, δηλαδή τη διαπίστωση ότι η LZ δεν αποτελεί υποχρεωτικά μέρος στη διαδικασία, τότε είναι ορθός ο ισχυρισμός της LZ ότι, κατά συνέπεια, δεν υπάρχει περιθώριο ευδοκιμήσεως της δεύτερης προσφυγής και ουσιαστικά στερείται τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά της. Τούτο διότι μια τέτοια ευδοκίμηση θα προϋπέθετε ότι η LZ έπρεπε όντως να αποτελέσει μέρος στη διαδικασία.

117. Επίσης η άσκηση των δικαιωμάτων της LZ θα ήταν πρακτικά ανέφικτη στην περίπτωση που η εισέτι εκκρεμής διαδικασία της πρώτης προσφυγής αποτελούσε κώλυμα για την έγκυρη άσκηση της δεύτερης προσφυγής ή αν η τριετής αποκλειστική προθεσμία δεν διακοπτόταν από την εν λόγω δεύτερη προσφυγή ώστε να μη χρειαζόταν να αναμένεται απόφαση επί της νομικής θέσεως της LZ.

118. Πέραν αυτών των ζητημάτων, τα οποία μπορούν να κρίνουν οριστικά μόνον τα εθνικά δικαστήρια, υπάρχουν επίσης ενδείξεις ως προς το ότι η LZ αντιμετώπισε υπέρμετρες δυσκολίες κατά την άσκηση των δικαιωμάτων της. Όπως εκθέτει και το Ανώτατο Δικαστήριο σχετικά με την περάτωση της πρώτης προσφυγής της LZ, είχαν απομείνει τόσο πολλά ανοιχτά ζητήματα, ώστε τόσο το ίδιο ώστε και το Περιφερειακό Δικαστήριο απέφυγαν να κηρύξουν τη διαδικασία περατωθείσα. Μάλιστα το Περιφερειακό Δικαστήριο κήρυξε την προσφυγή περατωθείσα μόλις τον Απρίλιο του 2013, κατόπιν της εκδόσεως δεύτερης αποφάσεως του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην εν λόγω υπόθεση και αφού είχε παρέλθει ήδη ένας χρόνος από την εκπνοή της προθεσμίας για την άσκηση της δεύτερης προσφυγής. Αντιθέτως το Περιφερειακό Δικαστήριο είχε εν τω μεταξύ κάνει δεκτή την προσφυγή της LZ για δεύτερη φορά.

119. Τα ανωτέρω αποτελούν σημαντική ένδειξη ως προς το ότι η LZ είχε λόγους να προσδοκά την ευδοκίμηση της πρώτης προσφυγής ακόμη και μετά την έκδοση της πρώτης αποφάσεως του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, η προληπτική άσκηση δεύτερης προσφυγής από την LZ θα μπορούσε ευλόγως να απαιτηθεί μόνον αν η δεύτερη ευνοϊκή για την LZ απόφαση του Περιφερειακού Δικαστηρίου έπασχε από προφανή σοβαρά νομικά ελαττώματα.

120. Ωστόσο η τελική εκτίμηση επ' αυτού του ζητήματος απόκειται στα εθνικά δικαστήρια τα οποία πρέπει να λάβουν υπόψη, εκτός από τις διατάξεις του σλοβακικού δικαίου, και όλες τις πρακτικές πτυχές της προκειμένης υποθέσεως, και ιδίως τα πρόσθετα έξοδα, τις καθυστερήσεις και τις λοιπές δικονομικές βλάβες που υπέστη η LZ λόγω της συγκεκριμένης εξελίξεως της διαδικασίας.

121. Κατά συνέπεια διαπιστώνεται ότι υπό τις συνθήκες της προκειμένης υποθέσεως δεν είναι αντίθετη προς το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Άαρχους η υπόδειξη για την άσκηση δεύτερης προσφυγής από περιβαλλοντική οργάνωση, εφόσον η υπόδειξη αυτή δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης.

V – **Πρόταση**

122. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

Δεν αντιβαίνει στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 9, παράγραφος 4, της Συμβάσεως για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος που υπογράφηκε στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005,

55 — Σημείο 23 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

— ούτε ένα σύστημα δικαστικής προστασίας διαμορφωμένο κατά τα αναφερόμενα στα σημεία 89 έως 91 του οποίου η εφαρμογή δεν οδηγεί σε υπερβολική καθυστέρηση της διαδικασίας και δεν συνεπάγεται υπέρμετρο κόστος,

— ούτε η πρόβλεψη τριετούς προθεσμίας για την άσκηση της προσφυγής κατά διοικητικής αποφάσεως που έχει περιέλθει σε γνώση του ενδιαφερομένου

— ούτε, υπό τις συνθήκες υποθέσεως της κύριας δίκης, η υπόδειξη σε περιβαλλοντική οργάνωση να ασκήσει δεύτερη προσφυγή, εφόσον η υπόδειξη αυτή δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης.